[איריס הפקעות Iris tuberosus – האם הוא מין בר חדש לישראל ?]

יוסי לב-ארי, בית אוסישקין, קיבוץ דן , מדריך טבע ומראשוני החברה להגנת הטבע
עופר שנער, מנהל שמורת הבניאס, רשות הטבע והגנים – ofer.shinar@npa.org.il
הדס כהנר, פקח רשות הטבע והגנים, מורדות נפתלי – hadask@npa.org.pl
נדב שני, פקח בשמורת דן , רשות הטבע והגנים ומכללת תל-חי
עמית דולב, ביולוג מחוז הצפון, רשות הטבע והגנים – amitd@npa.org.il
אבי שמידע, האוניברסיטה העברית וחוג כלנית – avi.shmida@gmail.com

תקציר: מין איריס חדש לישראל, **איריס הפקעות Iris tuberosus** התגלה זה עתה (12.3.2020) ליד קיבוץ משגב-עם בקצה הצפוני של רכס נפתלי בישראל. האם זהו מין בר טבעי לישראל או מין גר אשר יובא לארץ על ידי אחד מחברי משגב עם, נשתל במקום ו"קפץ" לשולי החורש הטבעי הגדל מסביב ? אין אנו יודעים את התשובה ונמשיל לעקוב ולחקור את המציאה.

פרחיו של **איריס הפקעות** דומים מאוד למינים בקבוצת **איריס הביצות**; בבשן בדרום סוריה גדל מין איריס נדיר ביותר בעל פרחים כמעט זהים למין שנמצא במשגב עם – **איריס כהה-כתם,** אשר עדיין אין במרשתת אפילו תמונה אחת שלו. אך **איריס הפקעות** שייך למעשה לסוג נפרד מהסוג איריס "הרמודקטילוס" הנבדל ממיני האירוס בסימנים מהותיים: השורש שלו דמוי אצבעות (כמו בעירית גדולה), הפרי שלו עשוי רק מפוחית אחת וחתך העלה מצולע בעל 4 מקצועות (ראה תמונה) ולא דמוי סכין כמו בקבוצת אירוס הביצות.

==========

סיפור המציאה ומיוחדותו של איריס הפקעות

מקבלים אנו אלפי תמונות של צמחי ארץ-ישראל להגדרה אשר את רובן אפשרי להגדיר מבין צמחי הבר וחלק קטן הם צמחים גרים אשר "ברחו מהגינות" או מינים תרבותיים-מוברים מחקלאות או גינון. והנה בין מאות התמונות שבדקנו בחודש האחרון קפצה לעיניים תמונה של איריס אשר הפרח שלו דמה מאוד לזה של איריס הביצות (ראה תמונה). "סיפור המציאה חד גדיא": את הצמח מצא נדב שני שסיפר לחברו איתן דולדנר, אשר שלח אותו לעופר שנער מנהל שמורת הבניאס, אשר סיפר לביולוג רשות הטבע עמית דולב אשר שלח

את הדס כהנר לחקור, אשר לקח את יוסי לב-ארי לבדוק ולייבש....ובסוף התגלגלה התמונה גם אלי (א.ש.) והגדרתי את הצמח כ **איריס הפקעות** – *Iris tuberosa* L. הצמח גדל בשולי קיבוץ משגב-עם בחלקת חורש טבעי על גבי תשתית קרטונית לא רחוק מתצפית האנטנה.

איריס הפקעות ממשגב-עם בשבוע שבין 12-18 למרץ 2020. בתמונה השניה נראה חתך העלה המרובע-מצולע, צלם הדס כהנר © בתמונה משמאל רואים את קנה השורש דמוי אצבעות(רק מתחיל לצמוח), צלם יוסי לב-ארי © התמונה הראשונה והשלישית מימין צולמה על ידי נדב שני ©

איך מגדירים מין צמח מישראל שכל מה שיש בידל היא תמונה בלבד? – "בודקים ומשווים למיני בר מישראל בעלי צורה דומה". כיוון שעמדה לרשותנו רק תמונת הפרח, חפשנו בין מיני הסוג איריס הגדלים במזרח-התיכון והמין הדומה ביותר במבנה הפרח הוא **איריס הביצות**. צבע הפרח של פרחי **א.הביצות** צהוב-ירקרק אך לפרח של המין הנעלם היו כתמים שחורים (ארגמן או חום כהה) חזקים בקצה "עלי הכותרת". בדקנו בספר האדום של הצמחים בסכנת הכחדה ואכן לא ידוע על מופע צבעוני כזה של אירוס הביצות (שמידע ופולק 2007). חיפוש במרשתת ובספרות המדעית העלה שתי אפשרויות שונות: התמונות של **איריס הפקעות**, צמח גינון מדרום צרפת ומערב הים התיכון דמו מאוד לטקסון שלנו אך איריס הפקעות לא מוכר כלל מאזורנו. מאידך בספרות המדעית מצאנו כי ישנו **איריס כהה-כתם**, מין נדיר מאוד מ**קבוצת איריס הביצות** (ראה להלן) אשר תואר בשנת 1908 מאזור החורן (בשן) ותאורו זהה לזה של הטקסון הנעלם. בשלב זה לא שמנו לב להבדל במבנה העלים וגם לא היה בידנו פרי של הצמח. בכל הספרות המדעית והמרשתת לא קיימות תמונות של **איריס כהה-כתם** ואף שזו עונת פריחתו בחורן – קצת קשה עתה לישראלים להגיע למרחבי הבזלת באזור דארעא ולחפש את האוכלוסיה המקורית.

איריס הפקעות ממשגב-עם , 13.3.2020, צלם נדב שני ©

בינתיים חזר אחד מאתנו אל מקום המציאה וצלם את חתך העלים. בדיקה חוזרת בספרות של ההבדלים המורפולוגיים בין **איריס כהה-כתם ואיריס הפקעות** העלתה כי הם שונים מאוד, דווקא במבנה העלה: בעוד לא.הפקעות חתך עלה מצולע ,"מרובע משהו", הרי לא. **באיריס כהה-כתם** חתך עלה דמוי סכין, "שטוח חד משתי קצותיו", כמו במרבית מיני האיריס בעולם. זהו הבדל ברור ומובהק ולכן נאלצנו ל"שכוח" את האפשרות שנמצא ליד משגב-עם מין חדש לישראל שעד כה נחשב לאנדמי רק לבשן (או אולי אף מין חדש למדע...). כלומר, בטוח שהטקסון הנעלם הוא **איריס הפקעות** אשר יש המגדירים אותו כסוג מונוטיפי נפרד מאיריס – **הרמודקטילוס הפקעות** *Hermodactylus tuberosus* (L.) Miller, ויש הקוראים לו **איריס הפקעות** – *Iris tuberosa* L. שני השמות מקובלים ומוחלפים בספרות הגננית והמדעית (ראה להלן) ואנו נשתמש במאמר זה בשם הסוג המדעי הנפרד "הרמודקטילוס" ובשם העברי **איריס הפקעות** (שם המין הוא תרגום מילולי של המילה הלטינית "tuberossus").

מפת התפוצה של **איריס הפקעות**, אתר EU_M. במפה לא נתון האתרים בצפון אפריקה ולא בה לידי ביטוי כי הצמח איננו גדל ברוב צרפת וכי בתורכיה הוא נדיר ביותר ושני האתרים הידועים הן ככל הנראה פליטי תרבות.

נפרט להלן את התכונות החשובות של **איריס הפקעות** והשוני שלו משאר מיני האיריסים בכלל ומקבוצת **איריס הביצות** בפרט. תכונות אלה סוכמו מתוך מחקרם של הבוטנאים מטיו, מיל, גולדבלט וריקס
((Goldblatt P 1990, Mathew 1989 , Mill 1984, Rix and Phillips 1981

לסוג הרמדקטילוס אופייניות ומבדילות התכונות הבאות:

1. להלקט רק מגורה אחת לעומת שלוש מגורות לכל שאר מיני האיריס בעולם ! מסיבה זו בעיקר, יש הסכמה של רוב חוקרי השושניים בעולם להשאיר את האיריס הפקעות כסוג עצמאי ונפרד – על אף שעבודה מולקולרית חדשה מאחדת אותו עם שאר מיני האיריס (Reeves et al 2001).
2. לפקעת שהיא למעשה קנה שורש מאוחה עם בסיס העלים והגבעול יש ציצת שורשים מאוצבעת.
3. חתך העלה מצולע מאוצבע ולא דמוי סכין (ישנו גם למשל בקבוצת איריס הלבנון). הגבעול מפותח וכל העלים מרוכזים בבסיס הצמח
4. שפית עלה העטיף חסר את הקרין (הרכס) האופייני לרוב מיני האיריס.
5. השפית של הפרח חסרה את "זקן השערות" השכיח בסקציות אחדות של הסוג איריס
6. דור עלי העטיף החיצוני שנקרא לו שפית; לשפית חלק אמירי המשתלשל כלפי מטה וכולו צבוע בכתם כהה. סימן זה מופיע כנראה גם באיריס כהה-כתם !
7. הדגלים, הם עלי העטיף הפנימיים , זקופים מפוצלים לשתי אונות כאשר "הדגל" לא מפותח. תכונה זו זהה גם לכל מיני קבוצת איריס הביצות.
8. המאבק בעל קצה אמירי סטרילי וגם בסיסו דמוי החץ סטרילי כלומר איננו מכיל אבקה. סימן זה לא מופיע במיני האיריס האחרים.

לסכום ביניים, נדגיש שלוש תכונות בהם נבדל איריס הפקעות מאיריס הביצות וקבוצתו:

1. אבר האגירה של איריס הפקעות בעל שורש מאוצבע (ציצת שורשים, ראה תמונה)
2. הפרי של איריס הפקעות בן מגורה אחת לעומת שלוש בא.הביצות
3. חתך העלה באיריס הפקעות מרובע לעומת דמוי סכין באיריס הביצות
4. קנה השורש (אבר האגירה) של מיני איריס הביצות מכוסים סיבי רשת ובעלי זיזים דוקרניים.

ישאל השואל : אם ההבדל בין שני הטקסונים, איריס הפקעות ואיריס הביצות כה ברור וחזק מדוע בכלל התבלבלתם? מסתבר כי צורת הפרח של שני הצמחים דומה מאוד וכבר גדולים וברי סמכא התבלבלו לפנינו: לדוגמא, גם החוקרים ריקס ופיליפ וגם גדול חוקרי השושניים של האזור (לעניות דעתנו), בריאן מטיו, טעו וכתבו כי "איריס הפקעות נפוץ מדרום צרפת וצפון אפריקה מזרחה עד ישראל" (Mathew B 1981, Rix M and Phillips R 1981). והרי איריס הפקעות איננו נתון בשום פלורה מאזור הלבנט וגם תפוצתו בתורכיה חשודה כ"פליט תרבות" (ראה להלן); אלא שכנראה ריקס וגם מטיו השוו במוחם את דגם פרח איריס הביצות לאיריס הפקעות ובהיסח דעת כתבו שהוא גדל גם ועד ישראל. משתמע – שכדאי לנו להשקיע בטקסון הנעלם ולבדוק היטב את תכונותיו ולנסות להגדירו כיאות...

איריס הפקעות ממשגב-עם. בתמונה מימין רואים כי הפרחים נמצאים ממש מתחת לגובה רום עלוות הצמח, צלם נדב שני ©. בתמונה השניה נראים היטב הצלעות המרוהעות של חתך העלים, צלם הדס כהנר © בתמונה השלישית פקעת מוצעת למכירה במרשתת. בתמונה משמאל – חלק צמח שהופרד מגוש איריס הפקעות בשביל שימור לעשביית ירושלים. נראים בסיסי העלים והפקעת דמוית ציצת שורשים, צלם יוסי לב-ארי©

איריס הפקעות : ביולוגיה, תפוצה גיאוגרפית ובעיית "האוכלוסיות הטבעיות" במזרח הים התיכון

איריס הפקעות שייך קבוצה מיוחדת ונפרדת בסוג איריס (או כסוג נפרד "לידו") בעלת מין יחיד בלבד (Mathew 1981). הצמח תואר למדע מנפולי באיטליה עוד על ידי לינאוס (1753) וכבר בשנת 1768 נתן לו החוקר מילר מעמד של סוג עצמאי *Hermodactylus*. גם לאחר מאתיים שנה ויותר של מחקר התברר כי "התכונה של פרי בעל מגורה אחת" מיוחדת מאוד בכל משפחות השושניים (אירוסיים, נרקיסיים ושושניים) וכיוון שהיא נחשבת תכונה בסיסית וקבועה – מקובלת הפרדה זו על ידי רוב הבוטנאים והגננים עד היום. אלא שבשנת 2001 יצא מחקר גנומי בסוג איריס אשר מדד את הקרבה והמרחק הסיסטמתי בין מיני הסוג על פי דומות הד.נ.א. של המינים השונים. מחקר זה מצא כי הסוג הרמודקטילוס קרוב מאוד לשאר מיני האיריס ויש להכלילו בתוכו. ל"צערנו" מדע הסיסטמטיקה כיום נותן משקל יתר לדומות הגנומית ומתחשב הרבה פחות בהבדלים המורפולוגיים. לפיכך מעמדו הפורמלי כיום של הטקסון איריס הפקעות על פי "האתר הרשמי של וועדת הסיסטמטיקה "The Plant List" הוא כמין בתוך הסוג איריס L *Iris tuberosa*. – זאת לעומת חוקרים רבים הנותנים לו מעמד עצמאי כמין מונוטיפי בסוג נפרד *Hermodactylus tuberosus* (L.)Miller. על התכונות המיוחדות והאופייניות לסוג ולמין ראה בפרק הראשון לעיל.

איריס הפקעות פורח בחודשי מרס אפריל, בסוף החורף האירופאי ובתחילת האביב הים-תיכוני. זהו צמח הגדל לרוב במדרונות יבשים סלעיים (להבדיל מבני קבוצת א.הביצות הגדלים בשלוליות עונתיות) מחוף הים ועד גובה של 1000 מטר. תפוצתו הגיאוגרפית רחבה בעיקר בארצות הים-התיכון של דרום אירופה אך הוא גדל גם בחופי ארצות האטלס בצפון אפריקה: דרום צרפת, איטליה, סרדיניה, סיציליה, יוגוסלביה, אלבניה, כרתים, חלק מאיי הים האגאי ויוון (ראה מפה). מעניין כי מפת התפוצה הפורמלית של אתר EU-M איננו נותן את המין מצפון אפריקה ונותן אותו בברור מתורכיה. בפלורה התורכית (Mill 1984, Mathew 1989?) איריס הפקעות נתון כמין בר בתורכיה עם "סימן שאלה גדול": שני

האתרים היחידים, ליד איזמיר וליד איסטנבול מופיעים עם סימן שאלה והוא גדל באיים: רודוס, לסבוס וקיוס. כלומר לא ברור בכלל האם המין גדל טבעי ביבשת תורכיה וגם באיים יתכן ואלה פרטים פליטי תרבות ?

נוכל ללמוד מהתפוצה הגיאוגרפית של **איריס הפקעות** כי זהו צמח בעל תפוצה מערב ים-תיכונית בעיקר הנעדר באופן טבעי מארצות מזרח הים-התיכון; הוא אינו מזכר מלבנון סוריה קפריסין ומעט האתרים החשודים בתורכיה – אולי מקורם תרבותי. כתוצאה מדגם תפוצה זה עולה הספק – האם המציאה של איריס הפקעות בתוך החורש הים-תיכוני אך בשולי קיבוץ משגב עם – היא מציאה של מין בר אוטוכתוני או אולי זהו איריס הפקעות באזורנו הוא צמח תרבותי שהוא "פליט תרבות" ?

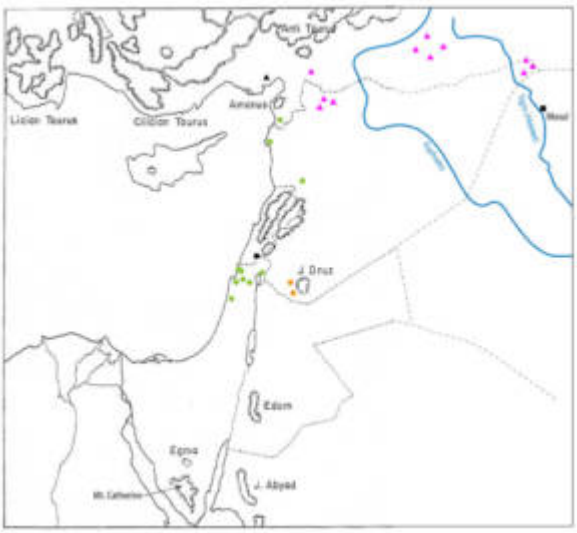

איריס הפקעות כפי שמופיע למכירה באתרי המרשתת ממשתלות ברחבי אירופה. התמונה מימין , מספרם של Rix & Phillips 1981 בו הם מסווגים את המין כשייך לסוג הרמודקטילון ומציינים את תפוצתו "מדר.צרפת ועד ישראל" [טעות קולמוס או דמיון לאיריס כהה-כתם].

על קבוצת איריס הביצות והפרדתה מאיריס הפקעות

במזרח התיכון גדלה קבוצה של 3 מיני איריס המשתייכת בתוך הסוג איריס לתת-סקציה מיוחדת אשר הבוטנאי בריאן מטיו קרא לה בשם (Sec.Limniris Series Syriaca Mathew 1989, Mathew & Baytop 1984) ואנו נקרא לה בעברית "**קבוצת איריס הביצות**". לקבוצה זו עליה נמצנים **איריס הביצות**(Iris grant-duffii Baker), **א.כהה-הכתם** (Iris melanosticta Bornm.) **וא.מסיה** (Iris masia Dykes)- אופייני שפית עלה-כותרת(Falls) חסרת זקן ולזרעים שלה אין אריל (Mathew 1985) [ראה מפת תפוצה). בתכונות אלה זהים מיני הקבוצה לאיריס הפקעות , וכמו כן ישנה דומות רבה בצורת הפרח: דגלי הפרח ניצבים זקופים ובולטים וטרף השפיות (Standard) איננו פרוש

אופקית אלא שמוט מטה(ראה איור ותמונות). דוגמות זו ובמיוחד הדמיון בכתם הכהה של המין איריס כהה-כתם וא.הפקעות הביאה לבלבול בספרות, לדוגמא גם החוקר ריקס וגם הבוטנאי מטיו נותנים את תפוצת איריס הפקעות "מדר.צרפת ועד-כולל ישראל" (Rix and Phillips 1981, Mathew 1989).

מפת תפוצה של מיני **איריס קבוצת הביצות** בלבנט ואתר **א.הפקעות** החדש, איירה מירי שמידע © המקרא במפה: עיגול ירוק- א.הביצות, עיגול כתום- א.כהה-כתם, עיגול שחור- אץהפקעות, משולש סגול- א.מסיה, משולש שחור- א.אושרי(כנראה צורה של א.מסיה).

המאפיין את קבוצת **איריס הביצות**: אלה צמחים עשבוניים בעל קנה-שורש קצר עטוף בסיבים קשים ודוקרניים נושאי עלים ופרח יחיד על גבעול המתנשאים לגובה 50 ס"מ(שמידע ופולק 2007, Mathew 1989); מעניין כי לרוב גובה הפרחים בגובה העלווה או נמוך מעט מגובה העלים והפרחים מוסתרים ממרחק על ידי העלים. למין הנפוץ בקבוצה, **איריס הביצות** פרח צהוב בהיר עד ירקרק והוא המין הגדל בישראל וסוריה. למין השני איריס כהה-כתם פרח צהבהב אך שפיות הפרח בעלות כתפ שחור-ארגמן. יש חוקרים המורידים את דרגת הטקסון **א.כהה-הכתם** לדרגת זן של א. הביצות אך אנו הולכים בעקבות מטיו 1985 ומיל 1984 אשר כותבים מפורשות כי **א.כהה-הכתם** וכן **א.מסיה** [ראה להלן] הם "מינים עצמאיים ונפרדים מ**א.הביצות**. הדגשנו עד כה את הדימיון בין פרח **א.הפקעות** לפרח איריס מקבוצת **א.הביצות**. מאידך הם נבדלים בכך ש**באיריס הפקעות** הצלקת כמעט איננה בולטת מכוסית הפרח בעוד במיני איריס הביצות הצלקת בולטת וחופה מלמעלה על השפית תוך יצירת מנהרת האבקה.

בית-הגידול המאפיין את מיני קבוצת **איריס הביצות** הן שלוליות חורף מתייבשות על גבי תשתית של אדמת בזלת, או ערבות וולקניות או מישורים ושולי שדות: אזורים מישוריים נרחבים בעמק יזרעאל, בבשן ובחראן מוצפים עונתית בחורף אך בקיץ מתייבשים כליל

והופכים לערבות מוכות עקה.

איריס מסיה, דרום תורכיה , אתר Plants of Turkey

איריס כהה-כתם תואר מאזור הבשן (חורן) ליד העיר דרעה וגדל בשולי שדות ברום 700מ' בקרקע בזלתית יובשנית. זהו מין אנדמי לבשן אשר טרם צולם ואין במרשתת אפילו תמונה אחת שלו. נקווה למצוא אותו במזרח הגולן או בביקורים עתידיים בצפון מזרח ירדן ובאזור ג'בל דרוז. המין שהלישי בקבוצה, **איריס מסיה** הוא בעל פרח כחול-צהוב גדל בערבות מדבר-סוריה הצפוני במשולש תורכיה-סוריה-עירק שנקרא לו "אזור חראן". הפרח יפהפה (ראה תמונה) בעל פסי אורך תכולים צהובים וקרם וגם אצלו הפרחים נמוכים מעט מגובה העלווה " כמו רוצה הוא להסתיר את פרחיו בפני המאביקים או נהפוך הוא: כך מסתיר הצמח את זהותו מפני אוכלי עשב פרסתניים ? על איריס מסיה ישנם נתונים רבים באתרי המרשתת ומאמרים של בוטנאים תורכיים. הוא גדל גם באזור חלב-אידליב (היא אנטיוכיה של "יוונים מחנוכה ובית שני") , משם תואר על ידי הכומר-הבוטנאי החשוב מטורדה (1966) כמין חדש למדע – Iris caeruleoviolacea (Gomb.) Mouterde אשר התברר כסינונים של איריס מסיה (Mill 1984 , אתר EU-M 2020). קרוב לוודאי שגם איריס אשרסון אשר נאסף פעם יחידה באזור מפרץ אלכסנדרטה אשר בקיליקיה שייך למין איריס מסיה (Plants of Turkey site 2020).

איריס מסיה מאזור חראו, דרום תורכיה, אתר Plants of Turkey

האם הטקסון שנמצא הוא מין בר לישראל או פליט תרבות ?

את איריס הפקעות מגדלים במשתלות רבות והוא מקובל כ"צמח תרבותי", אולם בניגוד לצמחי תרבות רבים אין כמעט כל הבדל בין אוכלוסיות הבר לאוכלוסיות התרבות (Mathew per.comm.). במיוחד אמורה זהות זו לגבי הפרחים; גם לפרחי הבר וגם לפרחי התרבות אותו צורה ודגם צבעוניות ופרח התרבות אינו גדול במובהק מפרחי הבר. עובדה זו מקשה מאוד בשעה שמוצאים אוכלוסיה חדשה הממוקמת גיאוגרפית הרחק מתחום התפוצה הידוע של המין, דוגמת הפרט שנמצא זה עתה במשגב-עם ודוגמת שני הפרטים שנמצא במערב תורכיה.

הצמח הנמצא בקבוצה ה"גננית העילית" של צמחי בצל ופקעת נמכר במשתלות רבות ברחבי העולם, במיוחד באירופה ובצפון אמריקה ושכיח באתרי האינטרנט שלהן. כדוגמא נביא את משתלת "פרמר-גריי FarmerGray
המציאה פקעות של האיריס מלוות בתיאור הסגוני הבא(התרגום לעברית של המחברים):
" **איריס הקליפות נכלל בקבוצת העילית של צמחי הבצל והפקעות, זהו טקסון [כאן בא השם הכפול גם "הרמודקטילוס" וגם "איריס"] שכל מגדל עילית של איריסים חייב שיהיה לו ! למין זה הקרוי ב"עממית" ראש הנחש[על שם הראש השחור הוא כתם השפית ועלה הדגל המפושק לשתיים כמו לשון הנחש] יש ממרחק מראה עדין והדר ללא עוררין, אך אם תסתכל מקרוב תתיישב כנוע כתוצאה מהמראה הקסם של צורת הפרח, שלא להזכיר את הכתם השחור המהמם...**
פרח נהדר זה מגיח בסוף החורף ונשאר לפרוח עד אמצע האביב[בבריטניה] ובכך

מספק עונג ועניין לאורך חודשים...צמח עמיד לקור(Hardy) ומופיע כל שנה מחדש בגינה. "

***Hermodactylus tuberosus*, also known as *Iris tuberosa* or 'Snake's Head Iris', is an absolute must-have for any iris connoisseur. Subtle in colour but huge in terms of flower form right down to the most minute detail. With reptilian green upper petals (standards) forked at the top like a snake's tongue and silky black reflexed falls, it's easy to see how this intriguing Snake's Head Iris got its name. Order our top size *Hermodactylus tuberosus* tubers here.**

התיאור המלבב של איריס הפקעות למכירה באתר Farmer Gracy

איריס הפקעות במשגב-עם , בתמונה המרכזית צילום של החורש הטבעי ובית-הגידול. התמונות מימין ומשמאל צלם נדב שני © התמונה המרכזית צלם הדס כהנר ©

בשטחים הפתוחים בשטחים הפתוחים בישראל רוב מיני הצמחים הם "מיני בר" כלומר צמחים שגדלו במקום מקדמת דנא ומקובל לקרוא להם בספרות מינים טבעיים – Natural species = Wild plant , זאת לעומת צמחים גרים Introduced plant (Alien plant) הגדלים באופן טבעי מחוץ לארצנו והגיעו לישראל ראה במאה וחמישים שנה האחרונות.

איריס הפקעות אינו מופיע בכל בפלורות של סוריה לבנון ישראל וירדן. הוא גם לא מופיעה בפלורה החדשה המצולמת של לבנון(Tohmme & Tohmme 2014). עובדה זאת מעצימה את החידה על מציאתו על גבול הלבנון ומגבירה את החשש שהצמח פליט תרבות. זאת וכיוון כי 99% מהצמחים בעלי דגם תפוצה אירו-סיבירי ים תיכוני שגדלים ונדירים באזור הגליל נעשים יותר שכיחים כלפי הלבנון וסוריה או מוחלפים על ידי מין ויקרי קרוב מאוד (דוגמת לוף מנומר ולוף א"י או עכנאי נאה וע.יהודה).
הצמח אשר נמצא ליד משגב- עם גדל על תצורת דיר חנה המכילה אופקי קרטון וחוואר רבים. זהו בפרוש לא בית-גידול אופייני לאיריס הפקעות. אך החלפת בית-גידול של צמחים בקצה גבול תפוצתם ידוע במיני צמחים רבים, והדוגמא הטובה ביותר לכך היא בקבוצת איריס טוביה אשר מין ויקרי שלו , **איריס אושה**, שולט באזורים נרחבים של שלוליות

עונתיות בסהר הפורה אך כאשר הוא "יורד לדרום ירדן" משתנה בית הגידול שלו למדרון טרשי. ננסה למצוא בעתיד אוכלוסיות נוספות של הצמח הנ"ל אולי באזורי קרטון נוספים ברכס נפתלי או במעונות אחרים באזור מטולה, מרג'-עיון ודרום לבנון.

ספרות:

אבישי מ 1979 אירוסים בישראל, חוברת בהוצאת החברה להגנת הטבע, תל-אביב.

שמידע א ופולק ג 2007 הספר האדום – צמחים בסכנת הכחדה בישראל. כרך א', הערך: אירוס הביצות, רשות הטבע והגנים.

———————————————————————————————————

European-Mediterranean Data-Base : http://euromed.luomus.fi/euromed_map.php?taxon=522574&size=medium

Farmer Gracy : https://www.farmergracy.co.uk/blogs/farmer-gracys-blog/all-about-hermodactylus-tuberosus-or-iris-tuberosa

Feinbrun-Dothan N 1986 Flora Palaestina, Vol. 4, Alismatceae to. Orchidaceae, The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem

Goldblatt P 1990 Phylogeny and classification of Iridaceae. Ann. Missouri Bot. Gard. 77: 607-627.

Manning J Goldblatt P 2008 The *Iris* Family: Natural History & Classification. Portland, Oregon: Timber Press. pp. 204–207.

Mathew B and Baytop T 1984 The Bulb plants of Turkey. B.T. Batsford LTd. London.

Mathew B 1985 *Iris*, In: Townsend CC and Guest E 1985. Flora of Iraq. Vol. 8., Ministry of Agric. & Agrar. Reforms, Baghdad.

Mathew B 1989 The *Iris*, Batsford Ltd. London.

Mill RR 1984 *Iris*, In: Davis PH (ed) Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh University Press, Edinburgh. Vol.8 pp: 391,414,582.

Mouterde D 1966 Nouvelle Flore du Liban et de la Syria. text and Atlas. Dar el-Machreq. Beyrouth. Vol.1: 312-317.

Plants of Turkey , Türkiyebitkileri.com. Design & Production: Mehmet TAŞ : https://www.turkiyebitkileri.com/en/

Post GE 1932 Flora of Syria, Palestine and Sinai. 1883-1896, 2nd Dinsmore JR (ed.) 2 Vols. American Uni. Press, Bieruth.

Reeves G Chase MW Goldblatt P Rudall P et al. 2001 Molecular systematics of Iridaceae: Evidence from four plastid DNA regions. Am. J. Bot. 88: 2074-2087.

Rix M and Phillips R 1981 The Bulb Book, Book Club Associates, London.

Tohmé G and Tohmé H 2014 (Sec.ed.). Illustrated Flora of Lebanon, National Council for Scientific Research.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: לב-ארי י שנער ע כהנר ה שני נ דולב וחובריהם 2020 איריס הפקעות – האם הוא מין בר חדש לישראל ? כתב עת "כלנית, מספר 7.

==========

איריס הפקעות Iris tuberosus – האם הוא מין בר חדש לישראל ?